

Õiguskantsler

Teie 21.06.2015 nr

Meie 03.08.2015 nr 6-1/150924/1503386

**Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta
Karistusseadustiku § 69¹ ja §§ 74-77 põhiseaduspärasus**

[---]

Pöördusite õiguskantsleri poole avaldusega, milles palusite kontrollida karistusseadustiku § 69¹ ja §§ 74-77 põhiseaduspärasust.

Lühidalt kokku võetuna väidate, et karistusseadustiku (KarS) üldosa 3. peatükk ei sisalda eraldi karistustena tingimisi vanglakaristust, elektroonilist järelevalvet ja käitumiskontrolli. Samas arvestatakse sõltumata reaalselt vanglas veedetud ajast neid isikuid, kelle suhtes tingimisi vanglakaristust või elektroonilist järelevalvet on kohaldatud, vangistusega karistatud isikute na. Peate probleemiks, et elektrooniline järelevalve ja käitumiskontroll peaksid olema karistusliigid ja suhestuma reaalse vangistusega nagu rahaline karistus ja üldkasulik töö. Praegust olukorda peate nn *ne bis in idem* põhimõtte rikkumiseks. Väidate ka, et käitumiskontroll ja elektrooniline valve on rasked karistused ja õigusi ja põhivabadusi piiravad. Peate probleemseks, et reaalse vangistuse täitmisele pööramisel ei arvestata aega, mil isik allus korrektselt käitumiskontrollile ning täitis nõuetekohaselt kohustusi.

[---], Teie pöördumisega tutvumise järel tuleb nentida, et Teie osutatud põhjustel ja osas karistusseadustiku sätete omavahelist vastuolu ja vastuolu Eesti Vabariigi põhiseadusega ei ole võimalik tuvastada.

Riigikohus on järjepidevalt rõhutanud, et karistusest tingimisi vabastamise näol pole tegemist eraldi karistusliigi, vaid ühe võimaliku karistuse individualiseerimise viisiga.¹ Eesti Vabariigi põhiseadus (põhiseadus, PS) ei kirjuta kuigivõrd ette, mil moel peaks olema karistusseadustik üles ehitatud ja kuidas isiku jaoks reaalselt kujunevat sanktsiooni karistusseadustiku erinevate sätete koostoimes tekitada. Lihtsustatult öeldes on põhiseaduse kohaselt keskne, et karistused ja nendega tihedalt seotud osised oleks seadusandja poolt karistusseadustikus või mõnes muus karistusseaduses piisavalt määratletud ning et regulatsioon oleks arusaadav ja õigusselge. Nii see Teie avalduses kirjeldatud juhtumil ka on.

Lisaks ühe või teise karistusõigusliku regulatsiooni paigutusele karistusseaduses, on senine õiguspraktika möönnud ka seadusandja väga suurt otsustusõigust karistusõiguslike normide

¹ Nt RKKKo 18.04.2011, nr 3-1-1-18-11, p 8.2.

kujundamisel. Nii on Riigikohus selgitanud, et süüteo koosseisule vastava karistuse määratlemisel on seadusandjal suur otsustamisvabadus. Karistusmäärad põhinevad ühiskonnas omaksvõetud väärtushinnangutel, mille väljendamiseks on pädev just seadusandlik võim. Samuti on parlamendil sel viisil võimalik kujundada riigi karistuspoliitikat ja mõjutada kuritegelikkuse käitumist.²

Kuna olete osutanud ka nn *ne bis in idem* põhimõttele, kuid ei ole selgitanud, milles nimetatud põhimõtte seos Teie avalduses tooduga seisneb, siis tuleb ses osas piirduda vaid viitega Riigikohtu selgitusele, milles on avatud põhimõtte sisu. „Sellest keelust tuleneva põhiõigusega tagatakse isiku võimalus teada, millised on need riikliku sunni iseloomuga järeled, mida võidakse kohaldada tema toimepandud süüteo tuvastamise korral. Samuti tagatakse selle põhiõiguse abil õigusrahu ja välistatakse võimalus, et pärast isiku kohta tehtud jõustunud karistamisotsust võidakse teda üllatada sooviga hakata kaaluma täiendavat karistamist sama teo eest“.³ Seega välistab *ne bis in idem* põhimõtte selle, et isiku tegu üha jälle ja jälle uutes menetlustes vaagima ja tema suhtes sanktsioone kehtestama hakatakse. Põhjust rääkida selle põhimõtte rikkumisest ei ole siis, kui nt ühes menetluses määratakse isikule erinevaid karistusi (nt põhi- ja lisakaristus) või kui isiku suhtes ühe menetluse järel rakendatakse kombineerituna ja tulenevalt karistusseadustiku üldosast mingeid sanktsiooni puudutavaid meetmeid (nt jäetakse tingimisi kohaldamata karistus koos nõ „üles“ jääva võimalusega, et kui süüdimõistetu ei täida kontrollnõudeid, tuleb minna mõistetud vanglakaristust täitma). Viimati toodud näite puhul on isikule võimalikud karistuse kandmisega seotud järeled kohe selged ja tegemist ei ole tema üllatamisega seeläbi, et tema teole hakatakse uuesti hinnanguid andma.

Käitumiskontrolli ja elektroonilise järelevalve raskuse osas tuleb nentida, et üldjoontes juhindub karistusseadustiku üldosa regulatsioon põhjendatult arvamusest, et vangistus on kõige raskem aga samas ka kõige kahjulikum karistuse liik. Õiguskirjanduses osutatakse, et kahjulikkus seisneb mh süüdlase desotsialiseerumises (katkevad olulised sotsiaalsed kontaktid), passiivse vanglaeluga kohanemises, erialaste oskuste vähenemises ja süüdlase häbinärgistamises.⁴ Seega ei sõltu sanktsiooni või selle osise raskuse hindamine mitte vaid sellest, kas nt isikule vanglas rohkem meeldib kui vabaduses, vaid arvesse tuleb võtta ka laiemaid kaalutlusi. Sestap on vangistus kõige rangem sanktsioon, mille reaalne kohaldamine on mõeldav vaid siis, kui karistuse eesmärgi muul moel saavutada ei ole võimalik.⁵ Elektrooniline järelevalve ja käitumiskontroll ei lõika isikut vangistusega samaväärselt ühiskonnast ära, võimaldavad palju enam tavapärase elu jätkamist ja on võrreldes vangistusega märksa leebemad mõjutusvahendid.

Tulles konkreetsetelt Teie tõstatatud probleemide käsitlemise juurde, siis tuleb toetada Riigikohtu kujutlust, et karistusest tingimisi vabastamine, elektrooniline järelevalve ja käitumiskontroll ei ole senise õiguskäsitluse kohaselt eraldi karistusliigid ning põhiseadusest ei tulene ka ühtki olemuslikku ja kaalukat põhjust, miks need meetmed peaksid olema karistusliikidena (ja KarS 3. peatükis) kajastatud, nagu Teie seda õigeks peate.

Tehniliselt on karistuse kujunemise protsess tõepoolest nii kujundatud, et isikule mõistetakse üks või teine põhikaristus (ja vajadusel lisakaristused) ning seejärel see kas asendatakse või isik vabastatakse tingimisi. Pelgalt seetõttu, et ka vanglas viibimata ja käitumiskontrollile allutatud isikut loetakse vanglakaristusega karistatuks, ei ole põhjust leida, et nt käitumiskontroll peaks olema eraldi karistusliik, kuna vangistus isikule karistusena siiski mõistetakse. Samuti võib

² RKPJKo 25.11.2003, nr 3-4-1-9-03, p 21.

³ RKKKo 18.01.2010, nr 3-1-1-57-09, p 16.

⁴ P. Pikamäe. Kommentaarid §-le 45. – J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2009, § 76, komm 3.

⁵ Samas.

ebaõnnestunud käitumiskontrolli nõuete järgimise või elektroonilisele valvele mitteallumise järel isikut ikkagi reaalne vangistus tabada.

Teie viidatud KarS § 69¹ erinevad lõiked, mida peate omavahel vastuolus olevaiks, käsitlevad olemuselt erinevaid olukordi. Lõike 1 puhul on tegemist mõistetud vangistuse asendamisega elektroonilise valvega ja lõigete 2 ja 3 puhul sätetega, mis reguleerivad asendatud karistuse kandmisega kaasnevate rikkumiste puhul tegutsemist. Mingit kaalukat põhiseaduslikku põhjust, miks peaks ka KarS § 69¹ lõigetes 2 ja 3 toodud juhtumitel juba elektroonilise valve all olnud aega valvele mitteallumise puhul vanglakaristuse täitmisele pööramisel arvestama, ei ole. Seda mh ka seetõttu, et KarS § 69¹ lõikes 1 sätestatud vangistuse asendamist elektroonilise valvega kohaldatakse vaid süüdimõistetu nõusolekul ja kui isik ei ole elektroonilise valve kohaldamisega päri (nt ei meeldi talle võimalus, et kui ta valvele ei allu, võidakse vangistus täiel määral täitmisele pöörata või leiab isik, et vangistus on hoopiski ehk leebem karistus elektroonilisest valvest), siis on võimalik elektroonilisest valvest keelduda ja kanda karistus ära vanglas.

KarS § 69¹ lõike 2 õigusselguse osas tehtud osutuste suhtes tuleb asuda seisukohale, et sätte mõte ja sellega saavutada soovitud olukord on küllaldaselt arusaadavad või vähemalt kerge vaevaga tõlgendamise teel tuvastatavad. Mõnevõrra üldistatult võib öelda, et karistusseadustikus on valdav arusaam, et kui üks karistus teisega asendatakse või isik karistusest tingimisi vabastatakse ja isik asendatud karistust nõuetekohaselt ei kanna või tingimisi kohaldamata jäetud karistusega seonduvaid nõudeid eirab, siis riskib ta kogu mõistetud vangistuse täitmisele pööramisega (nt nagu see on sätestatud KarS § 74 lõikes 4). Erandid sellest lähenemisest on seaduses eraldi esile tõstetud ja sätestatud (nt KarS § 69 lg 6). Samuti on KarS § 69¹ esialgse teksti karistusseadustikku toonud seaduse eelnõu⁶ seletuskirjast ühemõtteliselt selge, et seadusandja soov on olnud, et KarS § 69¹ lõigetes 2 ja 3 sätestatud juhtudel pööratakse täitmisele kogu mõistetud vangistus.⁷

Eeltoodud põhjustel ei ole võimalik möönda, et KarS § 69¹ lõiked oleksid omavahel vastuolus.

Samuti ei ole alust arvata, et KarS § 69¹ lõiked 2 ja 3 oleks vastuolus PS § 23 lõigetega 1 ja 2. Te ei ole oma vastavaid väiteid vähimalgi määral põhistanud ja seetõttu jäävad need tähelepanuta. Ei ole võimalik aru saada, mil moel elektroonilisele valvele mitteallumise puhul vangistuse täitmisele pööramine võiks seostuda keeluga süüdi mõista isikut teo eest, mida ei tunnista kuriteoks seadus, mis oli jõus teo toimepanemise ajal või keeluga mõista raskemat karistust kui see, mida võinuks talle mõista õiguserikkumise toimepanemise ajal.

Reaalse vangistuse täitmisele pööramisel käitumiskontrolli ja elektroonilise valve all olnud aja arvestamise osas tuleb nentida, et seadusandjal on suur kujundusruum karistuste ja nendega seotud muude õigusjärelmite loomisel. Seega ei ole ka välistatud jätta karistuse täitmisele pööramisel käitumiskontrolli ja elektroonilise valve all olnud aeg arvestamata. Vastav regulatsioon on küllalt selge ning teada isikule juba karistuse mõistmise ajal.

Kokkuvõttes ei ole eeltoodud kaalutlustel võimalik möönda, et KarS § 69¹ ja KarS §§ 74-77 oleks Teie toodud osas ja põhjustel vastuolus Eesti Vabariigi põhiseadusega.

⁶ Karistusseadustiku, väärtomenetluse seadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, karistusregistri seaduse, kriminaalhooldusseaduse ja vangistusseaduse muutmise seadus 562 SE.

⁷ Karistusseadustiku, väärtomenetluse seadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, karistusregistri seaduse, kriminaalhooldusseaduse ja vangistusseaduse muutmise seaduse 562 SE seletuskiri. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/download/358ecd81-ffef-bcf2-f5cd-f5bc690c592b>.

Lugupidamisega

Ülle Madise

Indrek-Ivar Määrits 693 8406
Indrek-Ivar.Maarits@oiguskantsler.ee